

บทคัดย่อ

พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณ: ข้อมูลใหม่จากการขุดค้นที่ตำบลธรรมศาลา

การขุดค้นทางโบราณคดีที่ตำบลธรรมศาลา มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ทางปากตะวันออกของเมืองนครปฐมโบราณ ผลการขุดค้นบ่งชี้ว่า บริเวณแหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีร่องรอยหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ในช่วงสมัยทวารวดีเท่านั้น ชันวัฒนธรรมช่วงแรกหรือหลักฐานการประกอบกิจกรรมระยะเริ่มต้นที่ปรากฏภายใน หลุมขุดค้นคงมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12–13 โดยมีข้อสังเกตว่าในชันวัฒนธรรมช่วงหลังของการอยู่อาศัยจะมีโบราณวัตถุประเภทสิ่งของต่างถิ่นปรากฏขึ้น โดยเฉพาะลูกปัดแก้วสีเขียวและเศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง อันแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการ ที่สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา ส่วนการขุดค้นในชันกิจกรรมระยะสุดท้ายก็ไม่พบโบราณวัตถุสมัยหลังทวารวดีเลย ดังนั้นชุมชนโบราณที่ตำบลธรรมศาลาแห่งนี้คงถูกทิ้งร้างไปในราวพุทธศตวรรษที่ 16

Abstract

On the Cultural Development of Ancient Nakhon Pathom: New Data from the Excavation at Tambon Dhammasala

The objective of the excavation at Tambon Dhammasala is to study the cultural development of the ancient community that occupied the eastern part of ancient Nakhon Pathom. The archaeological results demonstrate the human occupation during the Dvaravati period. The first cultural layer or early phase of the occupation probably emerged around the 7th - 8th century A.D. It should be noted that monochrome glass beads and Chinese T'ang ceramics were only discovered in the later phase of the occupation. These imported artifacts indicate some cultural change which (it is assumed) started around the 9th century A.D. The excavation in the last occupied layer shows no evidence of post-Dvaravati artifacts. Thus, the abandonment of the ancient Dhammasala community possibly happened around the 11th century A.D.

พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณ: ข้อมูลใหม่จากการขุดค้นที่ตำบลธรรมศาลา*

สฤณีพงศ์ ขุนทรง**

บทนำ

การขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีหอยแอก ตำบลพระประโทน ในปี พ.ศ. 2552 ได้ผลสรุปว่า ในเขตเมืองนครปฐมโบราณอาจมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 8 - 11 ประชากรกลุ่มนี้ยังคงอยู่อาศัยมาอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ก่อนจะละทิ้ง ชุมชนไปในที่สุด (ดูสฤณีพงศ์ ขุนทรง 2553) ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2553 ผู้วิจัยจึงได้ทำการขุดค้นเพิ่มเติมที่

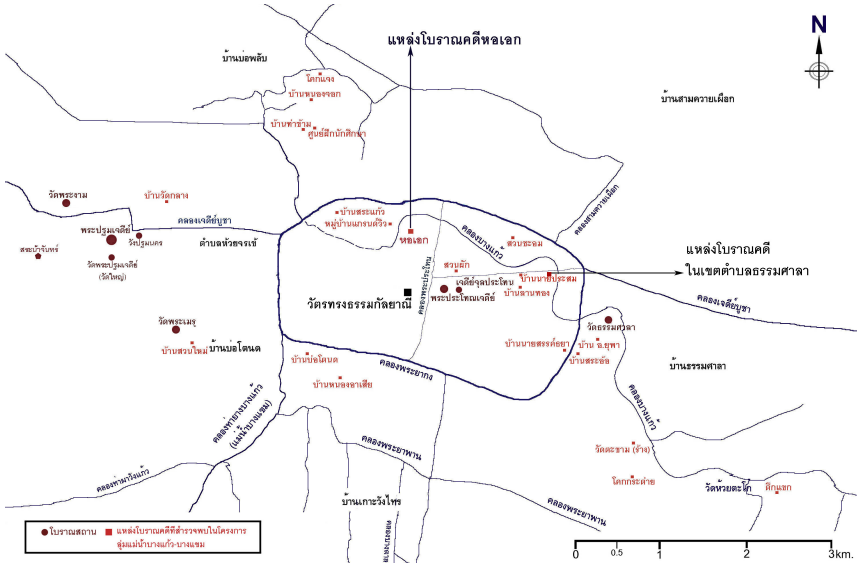
* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19” สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา มี ศ.ดร.ผาสุข อินทรารุท เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และมี รศ.สุรพล นาถะพินธุ เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

** นักศึกษาระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และอาจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

แหล่งโบราณคดีในเขตตำบลธรรมศาลา หมู่ 4 การดำเนินงานครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อค้นหาร่องรอยหลักฐานการประกอบกิจกรรมของชุมชนโบราณทางฟากตะวันออกของเมือง ซึ่งยังไม่เคยมีการขุดค้นมาก่อน (แผนที่ 1)

แผนที่ 1 แสดงตำแหน่งแหล่งโบราณคดีในเขตเมืองนครปฐมโบราณ

ที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี

แหล่งโบราณคดีในเขตตำบลธรรมศาลา ตั้งอยู่ตรงกับพิกัด UTM 47619858 E / 1527627 N มีสภาพเป็นเนินดินขนาดใหญ่ใกล้กับลำน้ำบางแก้ว เดิมสภาพในปัจจุบันของแหล่ง มีบ้านเรือนราษฎรตั้งอยู่แต่ก็ไม่หนาแน่น พื้นที่จึงยังไม่ถูกปรับเปลี่ยนจากสภาพดั้งเดิมไปมากนัก

ข้อมูลจากการสำรวจ

โครงการสำรวจลุ่มน้ำบางแก้ว – บางแวม ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ ได้เคยสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลบริเวณที่ดินของนายประสม นาคใหญ่ (บ้านเลขที่ 81/1 หมู่ 3) หลักฐานที่พบได้แก่ เศษภาชนะดินเผา เบี้ยดินเผา กระสุนดินเผา แวดินเผา ตะคัน และหินบด (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ 2549 : 63 – 65)

จุดที่น่าสนใจคือ ป่ากระถิน บริเวณหมู่ 4 อยู่ด้านหลังบ้านนายประสม นาคใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่มากกว่า 10 ไร่ (ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของนางโสภา แก้วสุจริต) จุดนี้อยู่ในตำแหน่งสูงที่สุดของเนินดินโบราณ ตามพื้นดินยังมีเศษภาชนะดินเผา ชิ้นส่วนหินบด เศษกระเบื้องดินเผา และชิ้นส่วนก้อนอิฐ กระจายอยู่ทั่วไป ราษฎรในพื้นที่หลายท่านยังเล่าว่าเคยมีเจดีย์เก่าอยู่ในแถบนี้ด้วย

ตำแหน่งของหลุมขุดค้น

ผู้วิจัยได้เลือกทำการขุดค้นบริเวณป่ากระถิน เพื่อใช้เป็นตัวแทนข้อมูลของแหล่งโบราณคดีทั้งแหล่ง หลุมขุดค้นมีชื่อว่า TP.4 (test pit 4) ห่างจากบ้านนายประสม นาคใหญ่ มาทางทิศใต้ราว 50 เมตร ห่างจากบ้านนางโสภา แก้วสุจริตมาทางตะวันออกราว 90 เมตร และห่างจากลำน้ำบางแก้วเดิมมาทางทิศตะวันตกราว 110 เมตร

การทำงานครั้งนี้เป็นการขุดค้นแบบสุ่ม กำหนดหลุมขุดค้นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส (grid system) ขนาด 2x2 เมตร ผู้วิจัยได้แบ่งพื้นที่หลุมขุดค้นออกเป็น 4 ส่วนขนาด 1x1 เมตร เรียกเป็น quadrant แบ่งตามทิศทางได้แก่ NEQ, NWQ, SEQ และ SWQ เพื่อสะดวกใน การทำงานการขุดค้นใช้วิธีการขุดแบบผสม คือใช้ทั้งวิธีการขุดค้นตามระดับชั้นดินสมมติ และการขุดค้นตามชั้นหลักฐาน

ทางโบราณคดี กำหนดระดับชั้นดินสมมติชั้นละ 10 เซนติเมตร

ลักษณะชั้นดินและชั้นหลักฐานทางโบราณคดีของหลุม TP.4

การขุดค้นที่หลุม TP.4 ได้พบชั้นทับถมทางวัฒนธรรมสมัยโบราณที่มีความลึกรวมกันกว่า 150 เซนติเมตร โดยพบตั้งแต่ระดับความลึก 40 cm.dt. (ลึกจากพื้นผิวดินเพียง 15 - 20 เซนติเมตร) จนถึงระดับความลึก 190 cm.dt. แต่ชั้นวัฒนธรรมหลักที่พบนี้ยังแบ่งเป็นชั้นหลักฐานย่อยๆ ได้ออกเป็น 5 ชั้น (ตารางที่ 1) ได้แก่

ตารางที่ 1 สรุปลักษณะของชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในหลุมขุดค้น TP.4		
ชั้นหลักฐาน	ระดับ (cm.dt.)	ลักษณะของชั้นหลักฐาน
1 (ชั้นก่อนทิ้งร้าง)	40 – 60	เป็นชั้นที่มีความหนาแน่นของหลักฐานมากที่สุด โดยเฉพาะที่ระดับ 50 – 60 cm.dt. และได้พบหม้อพรมน้ำ 2 ชิ้น
2	60 – 80	เป็นชั้นที่พบเศษหม้อมีสันที่มีขนาดใหญ่ซึ่งแตกมาจากภาชนะอย่างน้อย 9 ใบกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ฝังใต้ของหลุมขุดค้น (ภาพที่ 1)
3	80 – 100	มีความหนาแน่นของหลักฐานอยู่ในพื้นที่ฝังใต้และตะวันออกเฉียงเหนือ (NEQ) ซึ่งพบกระดูกสัตว์เป็นจำนวนมาก
4	100 – 130	มีโบราณวัตถุในชั้นดินนี้ไม่มากนัก และพบเฉพาะในพื้นที่ฝังใต้ (SEQ - SWQ)

ตารางที่ 1 สรุปลักษณะของชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในหลุมขุดค้น TP.4		
ชั้นหลักฐาน	ระดับ (cm.dt.)	ลักษณะของชั้นหลักฐาน
5 (ชั้นกิจกรรมระยะแรก)	130 – 190	คาดว่าเป็นหลุมขบะอยู่ในพื้นที่ที่ตะวันออกเฉียงเหนือ (NEQ) พบภาชนะเด่นคือ กุณฑี คนโท และฝาจากภาชนะลายเขียนสีแดง เศษกระเบื้องดินเผา ก้อนอิฐ เปลือกหอย (หอยโข่งและหอยแครง) ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ชิ้นใหญ่ และเขาควายในสภาพสมบูรณ์

ภาพที่ 1 ชั้นหลักฐานย่อยที่ 2 ระดับความลึก 60 – 80 cm.dt.

ผลการวิเคราะห์โบราณวัตถุ

หลักฐานที่พบจากการขุดค้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในครัวเรือนทั่วไป ได้แก่

- หลักฐานที่บ่งชี้ถึงแบบแผนการยังชีพ อาหารการกิน และการเลี้ยง/ล่า/จับสัตว์ ได้แก่ ภาชนะดินเผา เศษชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ และเปลือกหอย (พบเฉพาะหอยโข่งและหอยแครง)

- กิจกรรมการถลุง/ตี/หลอมโลหะ? ได้แก่ ตะกรัน (4 ชิ้น) และเบ้าดินเผา (1 ชิ้น)

- เครื่องประดับ ได้แก่ ลูกปัดแก้ว (14 ลูก) และลูกปัดดินเผา (2 ลูก)

- สิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ ได้แก่ เบี้ย (22 ชิ้น) ตะคัน (10 ชิ้น) ลูกกระสุน (5 ชิ้น) แว (2 ชิ้น) วัตถุสำริด (1 ชิ้น) และชิ้นส่วนหินบด (3 ชิ้น)

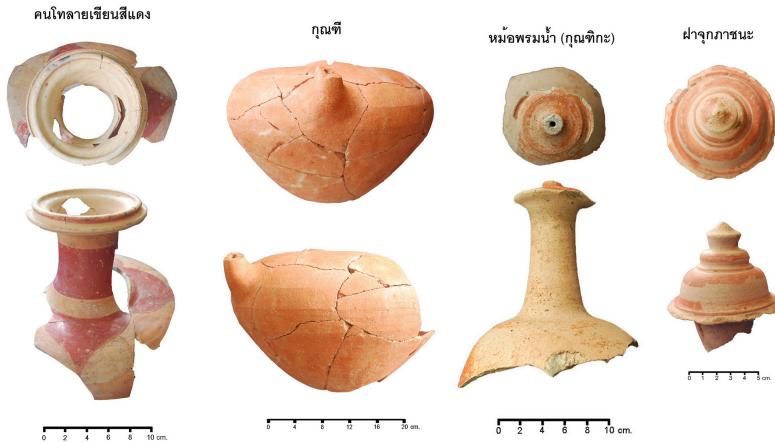
2. หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกิจพิธี/ความเชื่อ แบ่งเป็น

- หลักฐานของศาสนสถาน ได้แก่ ก้อนอิฐ และชิ้นส่วนกระเบื้องดินเผา (44 ชิ้น)

- ภาชนะที่อาจใช้ในกิจพิธี ได้แก่ คนโท กุณฑี (พบพวยกา 6 ชิ้น) และหม้อพรมน้ำ

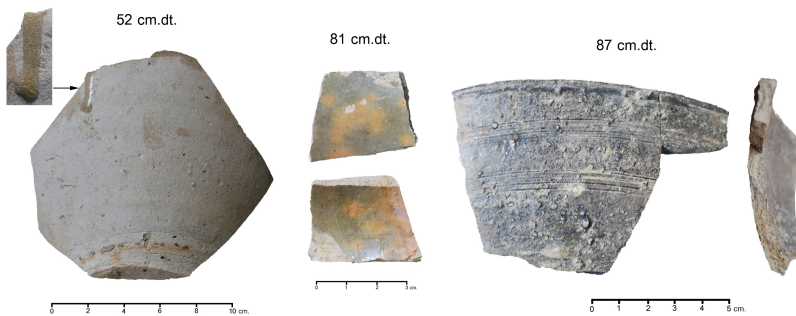
หลักฐานทางโบราณคดีชิ้นเด่นที่พบในหลุม TP.4 คือ ภาชนะดินเผาจากการขุดค้นได้พบ เศษภาชนะดินเผาจำนวน 100 กิโลกรัม เกือบทั้งหมดเป็นเศษภาชนะเนื้อดินธรรมดา ชิ้นส่วนภาชนะบางชิ้นเป็นรูปแบบที่พบได้น้อย และบางชิ้นก็มีความงดงามเป็นพิเศษ ได้แก่ คนโทลายเขียนสีแดง หม้อน้ำมีพวย (กุณฑี) หม้อพรมน้ำ (กุณฑิกะ) และฝาจากภาชนะลายเขียนสีแดง (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาประเภทเด่นที่พบจากการขุดค้นหลุม TP.4

ในชั้นหลักฐานตอนบนได้พบเศษเครื่องเคลือบ 3 ชิ้น (ภาพที่ 3) ซึ่งคาดว่าเป็นเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง ราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 15 อันจัดเป็นสิ่งของหายากของชุมชน ทั้งยังใช้เป็นวัตถุที่บ่งบอกอายุสมัยของชั้นหลักฐานได้ตั้งนั้นหากจะกำหนดอายุชั้นหลักฐานตอนบนของ หลุมขุดค้น TP.4 ที่พบเศษเครื่องถ้วยจีนแล้วก็อาจได้ช่วงอายุอย่างคร่าวๆ คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 15

ภาพที่ 3 เศษเครื่องเคลือบ พบในชั้นหลักฐานตอนบนของหลุมขุดค้น TP.4

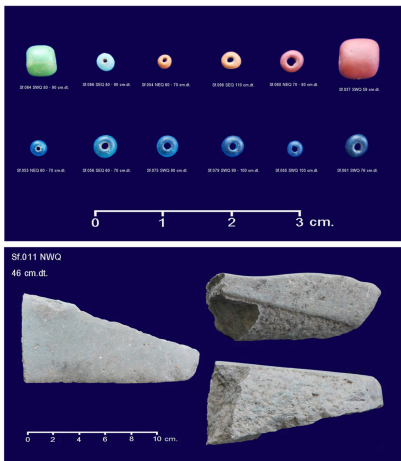

ลำดับชั้นทับถมทางวัฒนธรรมและอายุสมัยของหลุมขุดค้น TP.4 ที่ตำบลธรรมศาลา

ถึงแม้จะมีชั้นหลักฐานย่อยๆ ถึง 5 ชั้น แต่ทั้งหมดก็จัดอยู่ในชั้นวัฒนธรรมหลักเดียวกัน เพราะรูปแบบของโบราณวัตถุหลายประเภท ได้แก่ หม้อมีสัน เบี้ยดินเผา ก้อนอิฐ และกระเบื้องดินเผา ก็ได้พบอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระยะแรกจนถึงระยะสุดท้าย แต่หากจะจัดลำดับชั้นวัฒนธรรมของหลุมขุดค้น TP.4 นี้แล้ว อาจแบ่งได้เป็น 2 ช่วงหลักๆ คือ

ชั้นวัฒนธรรมช่วงแรก (ระดับ 130 - 190 cm.dt.) พบเปลือกหอย และภาชนะดินเผาประเภทเด่น ได้แก่ คนโทลายเขียนสี กุณฑี ฝาจากภาชนะลายเขียนสีและเศษภาชนะดินเผา ลายเขียนสีที่มีเนื้อละเอียด(เมื่อพิจารณาด้วยตาเปล่า)

ชั้นวัฒนธรรมช่วงหลัง (ระดับ 40 - 130 cm.dt.) พบเศษเครื่องเคลือบ ลูกปัดแก้วสีเขียว (monochrome beads) ชิ้นส่วนหินบด และวัตถุสำริดที่มีลักษณะคล้ายขอเกี่ยวซึ่งมีห่วงคล้องต่อ ลงมาที่ส่วนปลาย (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ลูกปัดแก้ว
ชิ้นส่วนหินบด และ
วัตถุสำริด พบใน
ชั้นวัฒนธรรมช่วง
หลังของหลุมขุดค้น
TP.4

สำหรับการกำหนดอายุชั้นหลักฐานระยะแรกเริ่มที่พบภายในหลุมขุดค้น TP.4 นั้นคงไม่เกินไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 12 เพราะในระดับชั้นดินสมมติล่างสุดยังพบชิ้นส่วนก้อนอิฐสมัยทวารวดี (ได้นำไปกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างหมายเลข A_0251) รวมทั้งได้พบชิ้นส่วนกระเบื้องดินเผา แสดงว่าในช่วงแรกเริ่มของการประกอบกิจกรรมในพื้นที่แถบนี้ได้มีการก่อสร้างศาสนสถานในสมัยทวารวดีขึ้นแล้ว น่าเสียดายที่ไม่พบโบราณวัตถุซึ่งจะนำมากำหนดอายุชั้นกิจกรรมแรกสุดของหลุมขุดค้น TP.4 ให้อยู่ในช่วงเวลาที่แคบลงได้ แต่หากวิเคราะห์จากการพบเศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถังในชั้นวัฒนธรรมระยะหลังแล้วก็ทำให้สามารถกำหนดอายุอย่างคร่าวๆ ได้ว่า ชั้นวัฒนธรรมช่วงแรกที่ปรากฏในหลุมขุดค้น TP.4 คงเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 13

สำหรับอายุเวลาของชั้นวัฒนธรรมช่วงหลังนั้นคงมีอายุอย่างรวดเร็วที่สุดราวพุทธศตวรรษที่ 13 หรือตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 – 16 โดยในชั้นกิจกรรมระยะสุดท้ายก่อนมีการทิ้งร้างไปคงมีอายุอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16 เพราะในชั้นหลักฐานตอนบนสุดที่ระดับ 40 - 50 cm.dt. นั้นไม่พบโบราณวัตถุที่มีอายุหลังกว่าสมัยทวารวดีเลย (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 สรุปผลการกำหนดอายุเชิงเทียบของหลุมขุดค้น TP.4				
ชั้น วัฒนธรรม	ชั้น หลักฐาน ย่อยที่	ระดับ (cm.dt.)	หลักฐานทาง โบราณคดี ประเภทเด่นที่พบ	อายุสมัย โดย ประมาณ
ชั้นวัฒนธรรม ช่วงหลัง	1	40 – 60	ชั้นส่วนหม้อพรมน้ำ 2 ชั้น และเศษเครื่อง เคลือบสีเขียว 1 ชั้น	ตั้งแต่ พุทธศตวรรษ ที่ 13 หรือ 14 - 16
	2	60 – 80	เศษหม้อมีสันชั้นใหญ่ๆ ที่แตกมาจากภาชนะ อย่างน้อย 9 ใบ	
	3	80 – 100	วัตถุสำริด, เศษเครื่อง เคลือบสีเขียวปนเหลือง 1 ชั้น และเศษเครื่อง เคลือบสีน้ำตาล 1 ชั้น	
	4	100 – 130	-	
ชั้นวัฒนธรรม ช่วงแรก	5	130 – 190	กุนที, คนโทลายเขียน สีแดง, ฝาภาชนะลาย เขียนสีแดง, ชั้นส่วน ก้นอิฐ, เศษกระเบื้อง ดินเผา และเปลือกหอย	พุทธศตวรรษ ที่ 12 - 13

ผู้วิจัยยังได้ส่งตัวอย่างก้อนอิฐ 3 ก้อนที่ขุดพบในระดับชั้นดินสมมติต่าง ๆ ไปกำหนดอายุด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน (Thermoluminescence) ที่ห้องปฏิบัติการของภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นพิภพ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.กฤษณ์ วันอินทร์ ซึ่งได้ผลตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงค่าอายุที่ได้จากวิธีเรืองแสงความร้อนจากตัวอย่างก้อนอิฐที่ได้จากการขุดค้นหลุม TP.4					
หมายเลข	ตัวอย่าง	ระดับ cm.dt	ค่าอายุ (ปีมาแล้ว)*	ค่ากลาง	ช่วงอายุ
A_0249	ก้อนอิฐ	60	1046 ± 105 B.P.	พ.ศ. 1507	พ.ศ. 1402–1612
A_0250	ก้อนอิฐ	130 – 140	1313 ± 263 B.P.	พ.ศ. 1240	พ.ศ. 977 – 1503
A_0251	ก้อนอิฐ	180 – 185	1391 ± 111 B.P.	พ.ศ. 1162	พ.ศ. 1051–1273

จะเห็นว่าค่าอายุทางวิทยาศาสตร์มีความสอดคล้องกับผลการกำหนดอายุเชิงเทียบ และลำดับชั้นทับถมทางโบราณคดี ดร.กฤษณ์ วันอินทร์ ได้อธิบายถึงค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะค่า ± 263 ปีจากตัวอย่างหมายเลข A_0250 ซึ่งมีความเบี่ยงเบนค่อนข้างสูงว่า เป็นเพราะเนื้ออิฐก้อนดังกล่าวเผาไม่สุกดีและมีเกลือขาวปะปนอยู่มาก จึงเกิดรูพรุน

* คำนวณจากปี พ.ศ. 2553คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

และมีเม็ดควอตซ์เข้าไปแทรกตัวอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานสูงมากกว่าตัวอย่าง A_0251 และ A_0249 (สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2553) ซึ่งได้ค่าอายุอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 11 ถึงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 13 (ค่ากลางคือ พ.ศ. 1162) และต้นพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 17 (ค่ากลางคือ พ.ศ. 1507) ตามลำดับ

การเปรียบเทียบอายุสมัยของแหล่งโบราณคดีที่ตำบลธรรมศาลากับแหล่งโบราณคดีห่อเอก

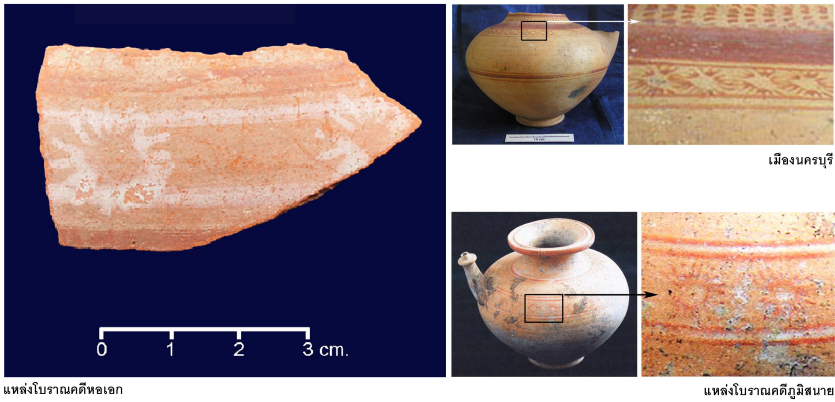
ผลการจัดลำดับชั้นทับถมทางวัฒนธรรมของหลุมขุดค้น TP.4 ที่ตำบลธรรมศาลาข้างต้น มีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นหลุม TP.1 ที่แหล่งโบราณคดีห่อเอก ตำบลพระประโทน เนื่องจากการขุดค้นที่แหล่งห่อเอกก็สามารถแบ่งชั้นวัฒนธรรมออกได้เป็น 2 ช่วงเช่นกัน โดยในชั้นวัฒนธรรมช่วงแรกจะมีความนิยมในการนำหอยมาบริโภคเป็นอาหาร และใช้ภาชนะคุณภาพดีที่ผลิตขึ้นอย่างประณีตเช่นกัน ขณะที่ในชั้นวัฒนธรรมช่วงหลังก็จะมีโบราณวัตถุที่จัดเป็น “สิ่งของต่างถิ่น” ปรากฏขึ้นเช่นเดียวกัน ได้แก่ ลูกปัดแก้วสีเขียว (see Francis 2002 : 19 - 20, 30 - 31, 36) หรือหินบดที่น่าจะนำมาจากแหล่งผลิตใหญ่ในเขตอำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี (see Indrawooth 2008) และวัตถุประเภทโลหะซึ่งไม่พบแหล่งวัตถุดิบในเขตจังหวัดนครปฐม ซึ่งในการขุดค้นที่ตำบลธรรมศาลายังได้พบเศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถังที่ไม่พบจากการขุดค้นที่แหล่งห่อเอกอีกด้วย

ส่วนการกำหนดอายุสมัยของแหล่งโบราณคดีทั้งสองก็เป็นไปในทางเดียวกัน คือ แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นอย่างหนาแน่นในช่วงสมัยทวารวดี แต่ก็มีข้อแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดคือ ในการขุดค้นหลุม TP.4 ที่ตำบลธรรมศาลา ไม่พบเศษภาชนะดินเผาทรงขามที่มีการตกแต่ง

ด้วยลายขีดมันเลย ขณะที่ในชั้นวัฒนธรรมช่วงแรกของหลุมขุดค้น TP.1 ที่แหล่งหอเอกได้พบเศษภาชนะดินเผาขีดมันจำนวน 27 ชิ้น โดยเทคนิคการตกแต่งพื้นผิวภาชนะด้วยการขีดมันแบบนี้มีลักษณะคล้ายภาชนะดินเผาแบบ “พิมายดำ” (Phimai black pottery) ซึ่งจัดเป็นภาชนะประเภทเด่นในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายช่วงยุคเหล็กของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กำหนดอายุอย่างกว้างๆอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 4 - 12 (Welch and McNeill 2004 : 540 – 541 ; รัชนี้ ทศรัตน์ และอำพัน กิจงาม 2547 : 186, 188)

นอกจากนี้ ในการขุดค้นชั้นกิจกรรมระยะแรกของหลุม TP.1 ที่แหล่งโบราณคดีหอเอกยังได้พบชิ้นส่วนที่คาดว่าเป็นปากของหม้อมีพวยหรือกุ่มที่ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับปากภาชนะแบบ TQE พบที่เมืองจันเสน จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่ง ดร.เบนเนท บรอนสัน (Bennet Bronson) กล่าวว่าการขุดพบในชั้นวัฒนธรรมสมัยฟูนัน มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 8 – 12 (Bronson 1976 : 337, fig. VIj) ที่สำคัญคือ การขุดค้นในระดับชั้นดินสมมติตอนล่างของหลุม TP.1 ยังได้พบเศษภาชนะลายเขียนสีคล้ายดวงอาทิตย์ ซึ่งคล้ายกับเทคนิคเขียนสีบนกุ่มที่ที่สำรวจพบจากเมืองนครบุรี (Angkor Borei) ทางใต้ของประเทศกัมพูชา กำหนดอายุเชิงเทียบอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 – 11 (Fehrenbach 2009 : 36 – 38) ทั้งยังได้พบกุ่มที่เขียนลายสีแดงเป็นรูปคล้ายดวงอาทิตย์ในหลุมฝังศพหมายเลข 7 ที่แหล่งโบราณคดีภูมิมิสนาย (PhumSnay) ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศกัมพูชาซึ่งมี ผลกำหนดอายุด้วยวิธีเรดิโอคาร์บอนอยู่ในช่วง พ.ศ. 923 – 1083 คือในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 (Yasuda and Phoeurn 2008 : 19, 37) (ภาพที่ 5)

แหล่งโบราณคดีหือเออ

เมืองนครบุรี

แหล่งโบราณคดีคูเมือง

ภาพที่ 5 เศษภาชนะดินเผาที่มีลายเขียนสีเป็นรูปคล้ายดวงอาทิตย์

ดังนั้นในการขุดค้นที่ตำบลธรรมศาลาจึงไม่พบร่องรอยหลักฐานที่น่าจะมีอายุเก่าแก่เทียบเท่ากับชั้นหลักฐานระยะแรกของหลุมขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีหือเออ ซึ่งอาจกำหนดอายุได้ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 8-11 (สฤณีพิงส์ ขุนทรง 2553: 119, 125-126, 132) จึงสามารถสรุปได้ว่ากิจกรรมการอยู่อาศัยของแต่ละชุมชนภายในเขตเมืองนครปฐมโบราณไม่ได้เริ่มเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันเสมอไป

แหล่งโบราณคดีที่ตำบลธรรมศาลากับพัฒนาการของเมืองนครปฐมโบราณ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ข้อมูลจากหลุมขุดค้น TP.1 ที่แหล่งโบราณคดีหือเออชี้ให้เห็นถึงความต่อเนื่องของกิจกรรมการอยู่อาศัยที่อาจมีมาแล้วตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-11 จนกระทั่งเข้าสู่สมัยทวารวดี ส่วนหลักฐานจากหลุมขุดค้น TP.4 ที่ตำบลธรรมศาลาก็ช่วยเสริมข้อมูลให้เห็นถึงการเจริญขึ้นของชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่น่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงพุทธ-

ศตวรรษที่ 12-13 อันสอดคล้องกับข้อความในตำนานเมืองนครไชยศรี (ชื่อเดิมของเมืองนครปฐมโบราณ) ซึ่งกล่าวว่า พระเจ้าศรีลิทธิไชยพรมเทพได้สร้างเมืองนครไชยศรีขึ้นเป็นเมืองใหญ่ภายหลังจากที่พวกพราหมณ์ได้บรรจุกษัตริย์หรือ “โทณะ” ที่เคยใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ในเรือหินในปี พ.ศ. 1133 (กรมศิลปากร 2528 : 20 - 21) รวมถึงเหตุการณ์ที่พระยากาวินดิศทรงสร้างพระประทีปเจดีย์ซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางเมืองนครปฐมโบราณขึ้นในปีพ.ศ. 1199 อีกด้วย (กรมศิลปากร 2528 : 4, 19, 23 ; กรมศิลปากร 2542 : 94 และ 200) (ภาพที่ 6)

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา ฉบับที่ 6

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา ฉบับที่ 8

ภาพที่ 6 ภาพเขียนพระปฐมเจดีย์และพระประทีปเจดีย์ในสมุดภาพไตรภูมิ ฉบับกรุงศรีอยุธยา

ที่มา : กรมศิลปากร 2542 : 94 และ 200.

ดังนั้นข้อสันนิษฐานเดิมของ ศ.ดร.ผาสุข อินทราวุธ ซึ่งเคยทำการขุดค้นทางโบราณคดีที่ตำบลพระประโทน เมื่อ พ.ศ. 2524 ที่ว่า เมืองนครปฐม

โบราณน่าจะมีความเจริญรุ่งเรืองที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 (ผาสุข อินทรารุช 2526 : 73) จึงต้องเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการที่เกิดขึ้นแล้วในช่วงก่อนหน้านั้นอย่างน้อยอีกหนึ่งศตวรรษ เพราะข้อความในตำนานเมืองได้ให้เค้าเงื่อนว่า เมืองนครไชยศรีหรือนครปฐมโบราณนี้น่าจะเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 และจากการขุดค้นทั้งที่แหล่งหอยเอ็กและที่ตำบลธรรมศาลายังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า ประชากรที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ตั้งแต่แรกยังคงอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นสืบมาจนถึงตอนปลายสมัยทวารวดี เมืองนครปฐมโบราณจึงมีความสำคัญมาตลอดช่วงสมัยทวารวดี

สรุปผลการขุดค้น

หลักฐานที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีในเขตตำบลธรรมศาลาสามารถใช้เป็นตัวแทนชุดข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมการอยู่อาศัยของชุมชนโบราณทางปากตะวันออก ของเมืองนครปฐมโบราณซึ่งมีอายุอยู่ในสมัยทวารวดีช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีหอยเอ็กซึ่งตั้งอยู่ทางซีกตะวันตกของเมืองโบราณแห่งนี้ รวมทั้งยังช่วยสนับสนุนผลการขุดค้นเมื่อ 30 ปีที่แล้วของ ศ.ดร.ผาสุข อินทรารุช ที่ตำบลพระประโทน บริเวณวัดไร่เกาะตันลำโรงอีกด้วย (ดู ผาสุข อินทรารุช 2526)

ข้อมูลใหม่ที่ได้จากการขุดค้นที่ตำบลธรรมศาลาในครั้งนี้คือ ชั้นวัฒนธรรมหลักที่ปรากฏในหลุมขุดค้นยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงย่อยได้แก่ ชั้นวัฒนธรรมช่วงแรกที่พบชั้นส่วนภาชนะดินเผาซึ่งผลิตขึ้นอย่างประณีตมีคุณภาพดี รวมทั้งพบความนิยมในการบริโภคหอยเป็นอาหาร ขณะที่ในชั้นวัฒนธรรมระยะหลังกลับไม่พบเปลือกหอย และมีวัตถุสิ่งของต่างถิ่นบางประเภทปรากฏขึ้น ทั้งลูกปัดแก้ว หินบด และเศษเครื่องเคลือบ

อันสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยทวารวดี ซึ่งเป็นประเด็นที่จะต้องทำการค้นคว้าและตรวจสอบอย่างละเอียดในลำดับต่อไป

ขอขอบคุณ

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ผศ.มยุรี วีระประเสริฐ รศ.ดร.ธนิก เลิศชาญฤทธิ์ พันโท ดร.พิศุทธิ์ ดารารัตน์ อ.ดร.กฤษณ์ วันอินทร์ นางโสภา แก้วสุจริต นายวีระ ทวีคุณ นายสนอง-นางสุพรรณิ แก้วสุจริต นางสุรัตนา ช้างงาม นายกิตติพล-นายวรพล สุขเขียว นายอำนาจ-นายสำเร็จ ปุ่มั่น นายสุรศักดิ์-นายสมคิด ลาภสงเสริม รวมทั้งนักศึกษาผู้ร่วมทำการขุดค้นทุกท่าน

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร

2528 **เรื่องพระปฐมเจดีย์ กรมศิลปากรตรวจสอบชำระใหม่ และการบูรณะและปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ยูนิตี้ โพรเกรส จำกัด. โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมสิริชัย (ชิต ชิตวิบูลเถร) เจ้าอาวาส วัดพระปฐมเจดีย์ อ่าเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. วันที่ 23 มีนาคม 2528.

2542 **สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธ.ค. 2542.

ผาสุข อินทรารุฐ

2526 **รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อ่าเภอเมือง จังหวัดนครปฐม.** นครปฐม : แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์

2549 **การศึกษาและประชาสัมพันธ์ วัฒนธรรมในลุ่มแม่น้ำบางแก้ว-บางแชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว.** นครปฐม : บริษัทเพชรเกษม การพิมพ์.

รัชนี้ ทศรัตน์ และอำพัน กิจงาม

2547 รายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านส่วย อำเภอ
พินาย จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สถิตย์พงศ์ ชุนทรง

2553 พัฒนาการของเมืองนครปฐมโบราณ : การขุดค้น
แหล่งโบราณคดีหอยเอ็ก. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Bronson, Bennet

1976. "Excavation at Chansen and the Cultural Chronology
of Protohistoric Central Thailand." Ph.D. dissertation. University
of Pennsylvania Museum.

Fehrenbach, Shawn Szjeda

2009 "Traditional of Ceramic Technology : An Analysis
of the Assemblages from Angkor Borei, Cambodia." Thesis
for Master of Arts in Anthropology, University of Hawai'i.

Francis, Jr., Peter

2002 **Asia's Maritime Bead Trade 300 B.C. to the Present.**
Honolulu : University of Hawai'i Press.

Indrawooth, Phasook

2008 "Recent Research on Dvaravati Cultural Workshop Sites
in **Petchaburi Province, Central Thailand.**" in **Interpreting
Southeast Asia's Past : monument, image and text.**
eds. Elizabeth A. Bacus, Ian C. Glover and Peter D. Sharrock.
Singapore : NUS Press. p.306 – 322.

Welch, David J. and Judith R. McNeill

2004 “The Original Phimai Black Site: A New Look at Ban Suai, Phimai, Thailand,” in **Southeast Asian Archaeology** Wilhelm G. Solheim II Festschrift. ed. Victor Paz. Philippines : The University of Philippines Press, p.522 – 543.

Yasuda, Yoshinori and Chuch Phoeurn

2008 **Preliminary Report for the Excavation in Phum Snay**
2007. n.p.

